

PLACES OF TRANSITION

Добре дошли на изложбата „Места на прехода“! Тя представя шест истории — от България, Хърватия, Източна Германия, Литва, Полша и Украйна, които свързват нишките между световната история и преживяванията на обикновени хора от шест града.

„Места на прехода“ изследва дълбоките социални, политически и икономически промени в Източна Европа от края на социализма през 1989–1991 г. Разглеждаме съдбата на шест места по време на прехода и след него. Те показват важни аспекти от живота на хората — работа, свободно време, култура — и осветляват значимите метаморфози от последните 30 години и свързаните с тях предизвикателства: радикална реорганизация на пазара на труда и масова безработица, развитие на национална идентичност, права на жените, преходно правосъдие и други.

Местата отразяват разнообразните пътища, по които поемат страни, започнали в сходни обстоятелства. Някои изживяват възход, докато други все още силно напомнят за миналото. Свързаните с тях истории подчертават понякога поразително различните разкази за прехода в Източна Европа — различия, които дълбоко влияят върху политическия пейзаж днес и допринасят за фрагментацията в обществото.

Докато разглеждате изложбата, ви насърчаваме да забележите променящите се самоличности на местата и свързаните с тях общности. Нашите „Места на прехода“ са части от пъзел, благоприятстващи по-дълбоко разбиране на сложното взаимодействие между промяната, паметта и самоличността вследствие от внезапната смяна на системи.

ГЕРМАНИЯ
ВИТЦОК

ЛИТВА
ВИЛНЮС

ПОЛША
ЛОДЗ

УКРАЙНА
ЗАПОРОЖИЕ

ХЪРВАТИЯ
ЗАГРЕБ

БЪЛГАРИЯ
БЕЛЕНЕ

BELENE

Остров Персин, град Белене (6 юни 1994 г.) | На остров Персин край Белене се провежда 5-ият национален събор, организиран от Съюза на репресираните след 9 септември 1944 г.

През 90-те Белене преживява значителни социални и икономически промени след края на комунизма. Закриването на лагера в Белене, който е бил важна част от града по време на комунистическия режим, води до комплексни промени. Местната икономика е изправена пред предизвикателства, има висока безработица и икономическа нестабилност, които са типични за България по време на прехода към пазарна икономика.

Остров Персин, град Белене (4 юли 2023 г.) | Участици в лятно училище „Защо ни е да помним?“

„Белене е място на паметта, което напомня на всички българи и европейци, че няма оправдания за политическите репресии. Той е и роден град на католическия епископ Евгений Босилков, канонизиран като мъченик за вярата от папа Йоан Павел II. Белене, град с красива природа и етническо и религиозно разнообразие, заслужава да заеме мястото си в европейската памет.“ През 90-те години Белене преживява значителни социално-икономически промени.

— Проф. Момчил Методиев. Институт за изследване на близкото минало

ZAGREB

Строителството на новия комплекс на Загребския панаир започва през 1956 г. в близост до новопостроените квартали в Нови Загреб и играе решаваща роля в развитието на града. Есенният международен загребски панаир има огромно значение за индустрията, икономиката и обществото на Югославия през 60-те и 70-те години. Панаирът демонстрира геополитическите цели на Югославия, която се опитва да служи като търговски мост между Източния и Западния блок и страните от Третия свят. Загребският панаир е мястото, където Изтокът и Западът се хвалят с най-новите си постижения в областта на технологиите, но също и мястото, където гражданите могат да видят и научат за съвременния живот и потребителски стоки на Запада. След 90-те години нуждата от панаира намалява вследствие от западането на хърватската индустрия и като отражение на глобалната криза. Днес панаирният комплекс е място, заседнало в прехода, което си търси ново призвание.

Разпадането на Югославия започва в края на 80-те години (преди периода на прехода), а началото на 90-те години е белязано от Хърватската война за независимост (1991 – 1995). Макар че Загребският търговски панаир продължава да се случва през този период, той бързо губи значимост в международния контекст и се ориентира повече към вътрешния пазар. След краха на държавните индустрии (дължащо се и на неуспешната приватизация) и последвалата промяна от икономика на производители и износители към икономика, ориентирана към внос и потребление, панаирът губи голяма част от своя смисъл, значимост и слава. Много от сградите му (общо четиридесет павилиона) са изоставени, някои са преустроени, други са превърнати в складове. Само няколко павилиона продължават да организират панаири и търговски изложения.

Работих като хостеса за италиански компании на Международния панаир в Загреб през 1990 г. Това беше последният панаир преди избухването на войната. Това беше най-голямото изложение, на което някога съм присъствала – беше пълно с хора и участници от повече от 60 страни.

— Кристина Маркич

През последните 30 години сградите и павилионите на Загребския панаир се използват за различни цели: като център за набиране на военнослужещи по време на хърватската война за независимост; за съмнителни нощни клубове; като убежище за първата вълна имигранти (през 2015 г.); като ваксинационен пункт по време на пандемията от COVID-19 и като склад за архиви и експонати на музеите и институциите, чиито сгради бяха повредени по време на голямото земетресение, което разтърси Загреб през 2020 г. Днес мястото продължава да служи като домакин на специализирани панаири (предимно за вътрешния пазар) в само няколко от павилионите, като други са превърнати в складове, а някои са преустроени за развлекателни дейности (картинг и фитнес зали) или отдадени под наем на развлекателната и филмовата индустрия. За жалост някои от най-красивите павилиони (като италианския национален павилион (картини 1а и 1б) или павилион 28 (картини 2а и 2б)) са изоставени на съдбата без ясна визия за бъдещето.

Родена съм в Загреб през 70-те години и често идвах тук със семейството си, за да обикалям, да видя какво ново има на пазара или да си купя нещо. Мястото се промени много — през повечето време изглежда изоставено и празно, много е жалко.

— Наташа Брегеш

Семинарът се проведе на 18 юни 2024 г. под формата на историческа разходка из комплекса на Загребския панаир. Участниците (ученици и други граждани) имаха възможност да чуят за историята на мястото — от славното му начало през 60-те и 70-те години, когато играе значителна роля в регионалните и глобалните геополитически и икономически отношения, през 80-те и 90-те години, белязани от разпадането на Югославия и войната за независимост в Хърватия, до наши дни.

Тази историческа разходка изтъкна значението на архитектурно-историческото наследство на Загребския панаир, който някога е бил активен участник в икономическия и социалния живот на Югославия, а също и свидетел на неуспешния преход на съвременна Хърватия.

Разходихме се по някога великолепната Алея на народите, където навремето са се помещавали множество международни павилиони, и се замислихме за нейната значимост в миналото и в днешно време.

Вече знам повече за историята на това място и наистина се надявам то да си възвърне поне част от своята значимост. Надявам се, че каквато и да е новата му цел, тя ще отдава почит на славното му минало, нищо, че то е било по времето на Югославия.

— Тереза Вуйошевич, ученичка

Обратната връзка от участниците беше много положителна: те участваха активно в разходката, задаваха въпроси и споделяха своите лични прозрения и истории за мястото. Много от тях казаха, че едва сега осъзнават до каква степен това място е пострадало по време на прехода. Много от тях споделиха, че намират за тъжно, че местната власт все още не е намерила начин да съживи мястото, без да го разруши. Най-важният резултат от семинара беше повишаването на осведомеността на участниците за прехода и неговите последици. Желанието, с което участниците разговаряха с гйда по тази тема, също показва нуждата от повече открити разговори за нея. Ако сме способни да разпознаем добрите и лошите страни на миналото, ще можем да изградим по-добро бъдеще.

Значението на наследството на това място е налице и в архитектурата на няколко от павилионите му. През първите две години от изграждането му (1956 – 1957 г.) са построени общо 21 изложбени павилиона, много от които са разпределени като павилиони на други държави и са проектирани от архитекти от въпросните страни. Освен Югославия свои павилиони имат и следните държави: СССР, Чехословакия, ГДР, Западна Германия, Австрия, Италия, САЩ, Индия, Китай и др.

ВИТЦОК

Градчето Витцок ан дер Досе в провинция Бранденбург е дом на една от най-големите и модерни текстилни фабрики в Германската демократична република (ГДР) — трикотажния завод „Ернст Люк“, наричан за краткост ОТБ. Като част от децентрализираната икономическа политика на ГДР, ОТБ е основан през 1968 г. на мястото на бившата текстилна фабрика във Витцок, датираща от Средновековието, за укрепване на структурно слабия пригигицки регион. До началото на 80-те години броят на служителите се е увеличил от 400 на почти 3000 — впечатляващо постижение за град с малко под 14 000 жители. ОТБ се превръща в един от най-важните работодатели в региона, като основно произвежда върхни дрехи за деца и младежи и изнася облекла за Западна Европа и Съветския съюз. За Витцок обаче ОТБ е повече от работно място: предоставяйки важни социални услуги, като детски градини, фирмени спортни групи, бригади, закрит плувен басейн и ваканционни лагери за служители и техните деца, заводът създава чувство за принадлежност. Днес мястото тъне в разруха – съдба, оставила голяма, болезнена празнина за жителите на града.

Между 1990 и 1992 г. заводът постепенно намалява дейността си. В продължение на година и половина бивши служители на ОТБ работят за британската компания „Фред Пери“. В крайна сметка компанията споделя съдбата на много други в Източна Германия — ликвидирана е от източногерманската приватизационна агенция „Тройханд“, затваряйки врати през 1993 г. Общо около 3000 души губят работата си. Последствията са дългосрочна безработица, емиграция, алкохолизъм, насилие и социални сътресения, които оставят траен отпечатък върху града и региона. През 1994 г. обектът е закупен от международен бизнесмен, който отдава под наем отделни сгради на други предприятия. Въпреки това големи участъци от приблизително 112 000 кв. м. площ се рушат, превръщайки се в място за приключенски сбирки на младежи и вандалски прояви.

Иска ми се да можех да работя в ОТБ до пенсиониране; наистина ми харесваше времето, което прекарах там.

— бивша шивачка в ОТБ

Към края на 90-те години обектът се използва все по-рядко и състоянието му продължава да се влошава. Чуждестранният собственик остава до голяма степен недостъпен за гражданите и не проявява интерес към развитието или продажбата на имота. Така бившият завод се превръща едновременно в място за приключения за младите и в източник на тъга и болка за по-възрастните жители на Витщок. Споменът за някогашния най-голям работодател в града — и по онова време най-модерния текстилен завод в ГДР — остава жив. Дори през 2024 г. мястото продължава да бъде развалина, както и повод за разногласия сред местната управа и администрация. Само бившите служители пазят спомена за ОТБ. Участниците в семинара създават страница в Уикипедия (OTB Wittstock) и профил в Инстаграм (otb_wittstock).

Беше изключително вълнуващо да се завърна в този красив град след толкова много години, откакто напуснах Витщок през 1992 г. Дългата и разнообразна история на района оживя в пространството в градския музей, където се проведе работилницата с млади хора от Витщок, и ме върна в ученическите ми години тук. Да посетя руините на текстилния завод заедно със съвременници, да чуя личните истории и спомени, свързани с него, и да видя мястото през очите на другите беше като пътуване във времето. Натъжи ме да науча, че за някои това беше първото им завръщане след десетилетия и поводът беше нашата работилница. Работилницата извади наяве дълбоките емоции, свързани с историята и трансформационния период на 90-те и 2000-те години.

— Д-р Джудит Ендерс, модератор

На 4 юли 2024 г. около 20 ученици от Витцковската гимназия участваха в работилницата за ОТБ в градския музей „Алте Бишофсбург“ и бивш епископски замък. След кратко въведение от директора на музея д-р Зайгер младежите разгледаха бившия текстилен завод под съпровода на четирима бивши служители. Те научиха за историята на обекта, обогатена от личните разкази на съвременници, работили в завода. След обиколката създадоха профил на завода в Инстаграм и редактираха страницата в Уикипедия за ОТБ (вижте по-горе). Този практически опит им помогна да разберат значимостта на завода за тяхната общност и защо е важно да запазят спомена за него.

Ръководител на работилницата беше д-р Джудит К. Ендерс от нашата партньорска организация Perspektive³. Д-р Ендерс е израснала във Витцок и в ученическите си години е била подкрепяна от общността на ОТБ.

Бихме искали мястото да бъде превърнато в нещо за нас — като открит басейн, клуб или търговски център.

— ученици от 9 клас във Витцковската гимназия

Най-важният резултат от работилницата беше събирането на три поколения жители на Витцок. Младежите придобиха нова перспектива за завода — познат за тях само като руина — докато бившите служители и по-възрастните жители на града споделиха своите знания и спомени. Бързо стана ясно колко ценен е този обмен за всички: разговорът продължи до късно вечерта и беше изпълнен с емоции. В крайна сметка всички се съгласиха да организират редовни срещи на кафе за бивши служители на ОТБ във Витцок, за да поддържат връзката жива.

ВИЛНЮС

Строителството на Двореца на концертите и спорта (Вилнюс, Литва) започва през 1965 г. и е завършено през 1971 г. Проектиран от Едуардас Хломаускас и неговия екип, дворецът се отличава с покрива си с форма на вълна или на кораб.

Оригиналността на сградата, построена в стила на брутализма, се крие във вантовите конструкции на покрива. Архитектурата на двореца е отражение на глобалните тенденции на модернизма от 50-те и 60-те години на миналия век, докато литовската вантова конструкция на покрива, проектирана от инженера Хенрикас Карвелис, постига впечатляващ ефект на „извисяващ се“ покрив. Тази конструкция е официално призната за откритие.

Дворецът е построен насред старото еврейско гробище в Шнипишкес, което се използва от 16-и век, след което е затворено през 18-и век, когато земята заедно с гробището е продадена на града. След Втората световна война гробището е напълно ликвидирано. Последните паметници са разрушени през 1955 г. Поради местоположението на двореца протичат множество дискусии, които възпрепятстват вземането на окончателно решение за неговото използване. Спортният дворец във Вилнюс е построен като сграда, подходяща за различни цели и приспособима за културни, спортни, развлекателни и обществени събития. Дворецът се използва предимно за волейбол и баскетбол, а по-късно в неговата зала се провеждат най-големите спортни събития, концерти и събрания, които привличат огромни тълпи от хора. През октомври 1988 г. арената му е домакин на учредителния конгрес на „Саюдис“ (Sąjūdis) — реформаторското движение, под чието ръководство Литва постига независимост от Съветския съюз. Там се провежда и публичното погребение на четиринадесетте литовци, убити от съветските войски в телевизионната кула във Вилнюс по време на януарските събития през 1991 г.

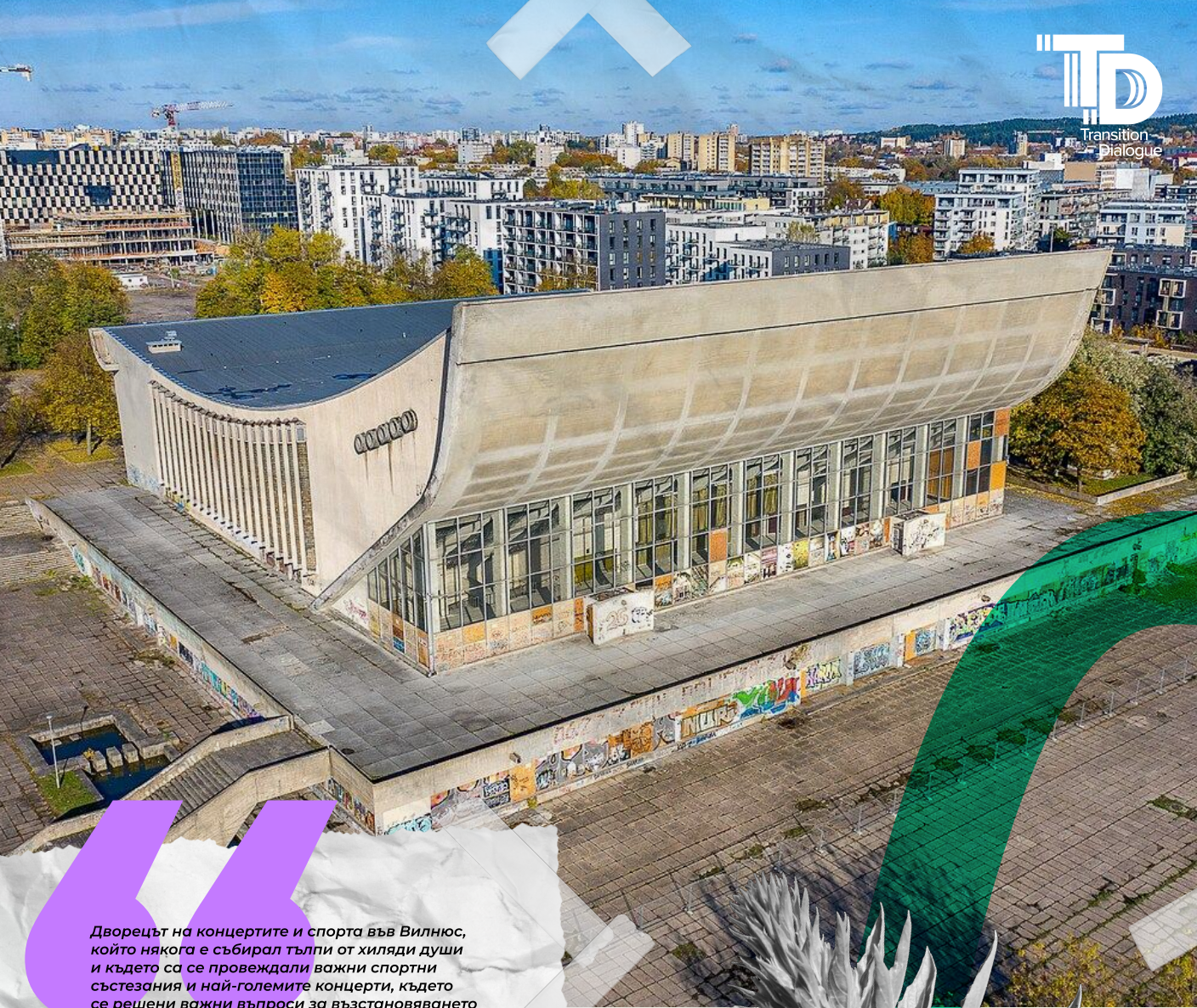
След 33 години употреба дворецът се счита за опасен поради ниското качество на използвания бетон и е затворен през 2004 г. Въпреки че той се намира в центъра на Вилнюс, дворецът все още е изоставен, а вече няколко десетилетия дискусиите за възможните му употреби все още не са довели до никакъв резултат.

Дворецът помни множество събития с гъста тълпа от зрители. Къде другаде е можело да отидеш по време на съветската епоха? Хората пристигали издокарани, сякаш отиват на празненство. Никога не е имало тълпи като в сегашните арени, защото залата и другите пространства са перфектно проектирани. Според нея няма друга сграда в Литва, чиито стени са пропити с толкова много позитивни емоции.

— Нийоле Рузгиене

Дворецът е бил използван предимно за волейболни и баскетболни събития, но по-късно, през 80-те и 90-те години на миналия век, той е домакин на най-големите спортни събития, концерти и събрания, които привличат тълпи от хора не само от Вилнюс, но и от по-малки градове. През октомври 1988 г. арената му е мястото на учредителния конгрес на „Саюдис“ (Sąjūdis) — реформаторското движение, под чието ръководство Литва постига независимост от Съветския съюз. Там се провежда и публичното погребение на тринадесетте литовци, убити от съветските войски в телевизионната кула във Вилнюс по време на януарските събития през 1991 г.

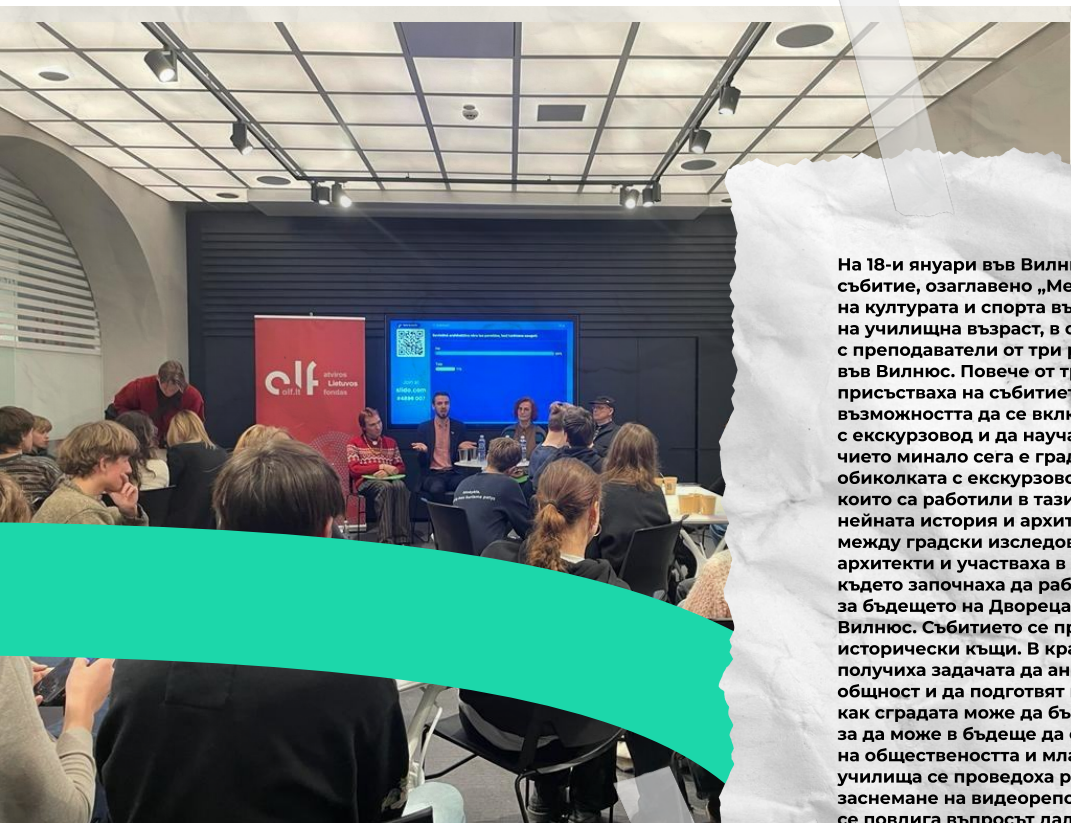

Дворецът на концертите и спорта във Вилнюс, който някога е събирал тълпи от хиляди души и където са се провеждали важни спортни състезания и най-големите концерти, където се решени важни въпроси за възстановяването на литовската независимост и където са почетени жертвите на 13-и януари, сега се е превърнал в изоставено, затворено пространство в центъра на града. По-младите често дори не знаят каква е тази сграда или нейната социална и културна значимост. За тях това е сграда призрак.

— Сандра Гаучиуте

Дворецът е емблематична сграда за комунистическия модернизъм. Това е една от малкото останали спортни зали в този архитектурен стил. През първото десетилетие на независимостта сградата все още се използва, но популярността и престижът ѝ намаляват. Дворецът се смята за останка от съветското минало и е затворен през 2004 г. През 2006 г. сградата влиза в Регистъра на културното наследство, като по този начин е защитена от разрушаване. Плановите за реконструкция срещат значителна съпротива от еврейската общност, тъй като дворецът се намира на територията на най-старото еврейско гробище във Вилнюс. Днес, докато се решава съдбата му, Дворецът на концертите и спорта във Вилнюс е изоставен и обрасъл в трева.

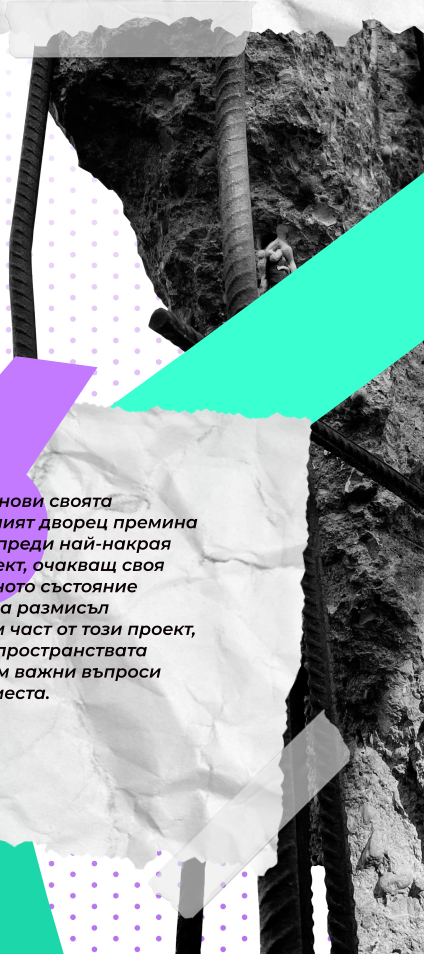
На 18-и януари във Вилнюс бе организирано събитие, озаглавено „Места на прехода: Двореца на културата и спорта във Вилнюс“ за младежи на училищна възраст, в сътрудничество с преподаватели от три различни училища във Вилнюс. Повече от тридесет участници присъстваха на събитието. Учениците имаха възможността да се включат в обиколка с екскурзовод и да научат историята на сградата, чието минало сега е градски призрак. След обиколката с екскурзовод те се запознаха с хора, които са работили в тази сграда или познават нейната история и архитектура, слушаха дискусия между градски изследователи, историци, архитекти и участваха в творческа работилница, където започнаха да работят върху проект за бъдещето на Двореца на спорта и културата във Вилнюс. Събитието се проведе във Вилнюските исторически къщи. В края на събитието учениците получиха задачата да ангажират училищната общност и да подготвят предложения за това как сградата може да бъде адаптирана, за да може в бъдеще да отговаря на нуждите на обществеността и младежта. В различните училища се проведеха различни дейности: заснемане на видеорепортажи, дебати, на които се повдига въпросът дали сградата трябва да стане музей и да няма други функции, а трето училище проведе анкета сред учениците от 9-и и 10-и клас за познанията им за историята на сградата и как тя трябва да бъде адаптирана в бъдеще. Последният семинар се проведе на 9-и май 2024 г. Учениците заедно със своите преподаватели посетиха офиса на фондация „Отворена Литва“ и представиха своите завършени проекти и идеи.

Въпреки факта, че сградата се намира в самия център на Вилнюс, много от младите хора, които участваха в дейностите по програмата, както и съучениците им не знаеха за нейната история и че някога е била най-голямото място за културни и спортни събития, както и домакин на значими събития от литовската история и от периода на прехода. Чрез различните дейности събитието запозна както пряката целева група, така и съучениците им с Двореца на концертите и спорта във Вилнюс, неговата важна роля в литовската история и в социалния живот на Вилнюс. Участниците в първото събитие се срещнаха с граждани, които споделиха своите лични истории и спомени за сградата, обсъдиха нейния потенциал и възможностите тя да бъде адаптирана днес, за да отговаря на нуждите на младите хора и обществото, представиха своите идеи за сградата и се запознаха с ученици от други училища във Вилнюс.

Откакто Литва възстанови своята независимост, Спортният дворец премина през много промени, преди най-накрая да се превърне в проект, очакващ своя следващ етап. Сегашното състояние на сградата е повод за размисъл и аз се радвам, че съм част от този проект, водя учениците през пространствата на Вилнюс и повдигам важни въпроси за бъдещето на тези места.

— Томас Вайткунас

ЛОДЗ

От началото на посткомунистическия преход след 1989 г. текстилните цехове в Лодз масово спират производство, което води до загуба на огромен брой работни места. Тази криза засяга и производители на машини като „Вифама“, и химически заводи като „Анилана“. За много семейства 90-те години са тежък период, белязан от бедност и трагедии; в Лодз безработицата достига почти 20% през 1992 г. Социолозите сочат Лодз като характерен пример за феминизацията на бедността през този период.

Бившите работнички от текстилните цехове не само са изправени пред икономически трудности, но стават свидетели и на драматична промяна в отношението към техния труд. Някога ценена под влиянието на комунистическата пропаганда, работата им се представя като безполезна и като символ на провала на плановата икономика. Цеховете, в които са работили, като например заводът за памучна промишленост „Юнионтекс“, се разпадат въпреки усилията да бъдат спасени след 1989 г. Последният запис в дневника на завода гласи: „Колко жалко!“

(автор Ева Каминска-Бужалек, културен аниматор от фондация „Пътеката на жените в Лодз“)

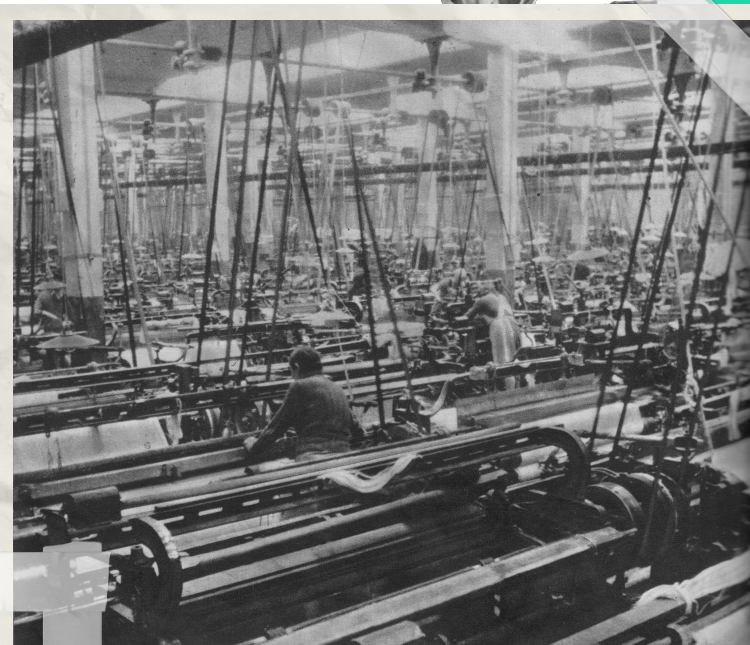
Дядо ми разказа за своето детство и юношество преди 1989 г. Той каза, че Лодз е бил индустриален град, основно в сферата на текстилната промишленост. Имало е цехове, които произвеждали платове и дрехи, много по-малко трафик и никакви задръствания по улиците. Жителите използвали предимно трамваи и автобуси, тъй като личните автомобили са били рядкост. Тогава са се появили нови квартали като Хойни Затор, Домброва, Реткия и Теофилов. Старата част на града с нейните жилищни сгради е останала непроменена. Имало е около 30 кина и два канала основно с черно-бяла телевизия. Баба ми и дядо ми имат топли спомени от тези години.

— Фабиан Ярош, ученик в 81-во основно училище в Балуги, Лодз

Град Лодз има кратка, но забележителна история. Някогашното малко селище сред торфени блата получава градски права при управлението на Владислав II Ягело през 15-и век, но достига разцвета си като център на текстилната промишленост и търговията едва през 19-и век, когато се превръща в „обетована земя“ за предприемачи и място за работа на хиляди заселници. При комунизма огромните фабрики и внушителните къщи на техните собственици западат. На тяхно място са построени нови фабрики и големи, често некачествени жилищни комплекси за работниците, включително в предградията Балуги, което през 1954 г. е превърнато в нов квартал на Лодз. (автор: Алиция Пацевич, експерт от Центъра за гражданско образование и SOS за образованието)

Текстилната индустрия официално е наречена „лека“, но работата във фабриките е тежка, натоварваща най-вече ръцете, извършвана в неудобни пози и шумна среда. Забележителна е приликата между подхода на индустриалците от 19-и век и ръководителите на тъкачни и предачни цехове по време на Полската народна република — и едните, и другите изискват машините да работят денонощно, поради което много от служителите в текстилните цехове работят нощни смени. Друга прилика е ниското заплащане за тъкачите и предачите.

Въпреки това в продължение на над век Лодз е жив индустриален град, озвучаван от тропота на работни обувки и звука на хиляди станове, отекващ през прозорците на текстилните цехове. До средата на 80-те се случва телевизията на Полската народна република да хвали заводите в Лодз, които поставят нови рекорди — например в производството на чорапи. Предвижда се светло бъдеще за текстилната промишленост и единствените оплаквания са от недостиг на работна ръка.

Много от сградите, които учениците са избрали за своите снимки, датират от 19-и и началото на 20-и век. Те са устояли на хода на времето по-добре от сградите от комунистическата епоха. На снимките разпадащи се руини от червени тухли са в ярък контраст с щателно реставрираните сгради, превърнати в модерни жилищни, обществени и офис пространства. „Диптихът“ от Лодз показва, че младите участници са най-впечатлени от точно тези контрасти. Сиви врати, които скоро ще се сгромолясят, ако някой не ги спаси, стоят до новореставрирани такива. Фотографиите живописно улавят пространствените метаморфози и изразяват възхищение от огромното количество съхранено градско наследство.

— Алиция Пацевич, експерт от Центъра за гражданско образование и SOS за образованието

С участниците в проекта изследвахме Ксенжи Млин (Księży Młyn) – стар индустриален район, основан от Карол Шайблер през 19-и век. Чрез техните снимки уловихме скорошните промени в тази постиндустриална зона. Въпреки текущите ремонти от снимките лъхаше усещане за тишина, пустота и отдалеченост от градския живот.

Видяхме и бившата предачна фабрика, надвиснала над къщите на работниците („фамули“) в Ксенжи Млин. В тази огромна впечатляваща сграда сега се помещават апартаменти и тавански помещения. Междувременно изоставените железопътни релси, които преди са обслужвали заводите, сега служат единствено като туристическа атракция.

Също имаме възможност да разгледаме вилата на индустриалеца Людвик Громан, която е национализирана след Втората световна война и превърната в детска ясла, а по-късно и в детска градина към завода „Юнионтекс“. По време на прехода е затворена, както и много други детски градини. В Полската народна република държавата полага усилия да популяризира модела на работещата майка, но през 90-те години някои политици настояват, че това е аномалия на социализма и че е време да се прекрати, като жените се изпратят обратно вкъщи, за да се грижат сами за децата си. В парламентарните записи от този период се намират много подобни цитати.

(автор Ева Каминска-Бужалек, културен аниматор от фондация „Пътеката на жените в Лодз“)

Резултатът от семинара е албумът „Диптихът на Лодз. Експедиция в миналото“. Снимките на учениците от 81-во основно училище в Балуги документират техните възприятия за промените в града – от 19-и век, през Полската народна република и бурния период на прехода, чак до наши дни. Албумът е допълнен със спомени от баби, дядовци и родители на участниците, както и с текстове, описващи тази фотографска експедиция в миналото и образователната дейност, свързана с нея. Материалите бяха представени в училище и послужиха като вдъхновение за учителите, участващи в семинари за ефективни и атрактивни начини за обучение на младите хора за прехода. Албумът е представен и във виртуалната библиотека с учебни материали „Civic HIT“.

Бележка: Връзката към албума може да бъде показана като QR код.

Ученици от началните класове от Балуги изследваха темата за прехода в Лодз, събирайки истории от своите родители, баби, дядовци и съседни за живота преди и след падането на комунизма. Те направиха снимки на градски пространства, стари текстилни заводи, жилищни сгради, железопътни релси, улици и улични лампи. Тези снимки и истории, които събрахме в албум, са спомени от пътуването им във времето.

Учениците бяха придружени от учителката Анна Голош, историка Адам Ребач от Полския исторически музей и педагожката Юстина Доминяк, координатор на програмата „Диалог за прехода“. По време на фоторазходката Ева Каминска-Бужалек от „Пътеката на жените в Лодз“ и фотографката Анета Вавжола помогнаха за подбора и обработката на снимките. Семинарът се проведе в сътрудничество с фондация „Пътеката на жените в Лодз“, която от години събира забравени човешки истории или по-скоро женски истории, често пренебрегвани от официалните исторически наративи.

ЗАПОРОЖИЕ

Паркът на трудовата слава в Запорожие, създаден след Втората световна война в края на 40-те години на миналия век, се простира на 1,9 хектара в центъра на града. През 1965 г. е открита Алеята на славата, където герои от войната засаждат дъбове в чест на двайсетгодишнината от победата във Втората световна война. През 1973 г. тази практика достига до Алеята на трудовата слава, където Герои на социалистическия труд засаждат дървета. През 2009 г. паркът се разширява с нова липова алея. Наблизо се намира откритият през 1974 г. ресторант „Русия“, който със своите обширни трапезарии и барове е бил основно социално средище на града. Ресторантът процъфтява през 70-те, но запада със спада в светската икономика и затваря врати през 1992 г. За кратко е възроден през 1995 г. като рок кафене, но в крайна сметка изпада в несъстоятелност. Днес тези обекти отразяват историческите преходи от съветски времена до настоящето, възплъщавайки културната и социална еволюция на Запорожие.

През 90-те години Паркът на трудовата слава и ресторант „Русия“ в Запорожие претърпяват значителен упадък. Поради влошаването на икономиката на Съветския съюз паркът не се поддържа, а популярният навремето ресторант „Русия“ не успява да привлече клиенти. През 1992 г. ресторантът става жертва на икономическите превратности на епохата и затваря врати. През 1995 г. отново отваря като рок кафене и привлича друг тип посетители, но това начинание също не е успешно в дългосрочен план. Без поддръжка и с рушащи се съоръжения паркът и околностите, включително бившият ресторант, западат. Въпреки тези предизвикателства мястото продължава да е символ на славното минало на града и неговия преход от съветската епоха към независима Украйна.

През 90-те години Паркът на трудовата слава и ресторант „Русия“ възплъщаваха икономическата криза в постсъветско Запорожие, като от оживени социални центрове се превърнаха в символи на упадък и занемаряване

— Валентина Виниченко, местен историк

През последните 30 години Паркът на трудовата слава премина през фази на стагнация, упадък, частично обновяване и възраждане. Въпреки това все още не е извършен цялостен ремонт. Останките от загнили обществени пространства от миналото все още развалят съвременния облик и функционалност на парка.

— Виталий Бабенко

От 1990 до 2024 г. Паркът на трудовата слава и ресторант „Русия“ в Запорожие претърпяват значителни трансформации. През 90-те години паркът и ресторантът тънат в разруха поради икономическите затруднения. В началото на 2000-те години паркът е съживен посредством усилията на общността и общински инициативи, които възстановяват пътеките и зелените площи. Ресторант „Русия“, някога рок кафене, е все така изоставен, като разрухата му е показателна за трудностите на прехода в града.

През 2010 г. интересът към градското обновяване води до допълнителни подобрения в парка, включително засаждане на нови дървета и създаване на зони за отдих. През 2009 г. новата алея с липи бележи значително подобрение. През 2024 г. паркът вече се е превърнал в оживено пространство за общността, символ на нейната устойчивост и обновление. През 2021 г. Алеята на бойната слава от Втората световна война преминава значителен ремонт; от нея са премахнати всички съветски имена и паметни плочи, а началната дата на войната е коригирана от 1941 г. на 1939 г. В чест на олимпийските шампиони от Запорожие Пункин и Жаботински са издигнати две нови статуи. През 1995 г. е добавен паметник на войниците интернационалисти, загинали в Афганистан и местните войни в чужбина, създаден от Владимир Костянтинович Дубинин. Алеята ежегодно се допълва, за да включи имената на нови почетни граждани и местни герои на Украйна. Докато ресторант „Русия“ все още чака своето цялостно преустройство, прилежащите му зони вече са домакини на различни дейности на общността, които показват смесица от историческа памет и съвременен градски живот.

Семинарът на тема „Диалог за прехода: град и общност“ се проведе на 20 юли 2024 г. в Запорожие, Украйна. Двучасовото събитие, което протече по оживения булевард „Шевченко“, в Парка на трудовата слава и близо до ресторант „Русия“, събра жители на града, историци, журналисти и урбанисти. Участниците се потопиха в задълбочена дискусия за 30-годишния преход на източноевропейските страни от комунизъм към демокрация, като се съсредоточиха върху въздействията на архитектурните и обществените промени в Запорожие. Дискусиите разгледаха ключови събития от прехода след разпадането на Съветския съюз. Интерактивната сесия включваше изучаване на значими исторически и архитектурни обекти в централната част на града, започване на междупоколенчески диалог за промените, на които общността е станала свидетел, и обсъждане на текущи предизвикателства като руското нападение над Украйна. Семинарът завърши с неофициално събиране с освежителни напитки и възможност за неформални дискусии с цел да насърчи ангажираността и разбирателството в общността.

Семинарът „Диалог за прехода: град и общност“ завърши с оживени и съдържателни дискусии, които показаха силния обществен интерес към историческите промени в Запорожие. Участниците решиха да се съберат отново, за да се задълбочат в повдигнатите теми, което демонстрира колко ангажирана е общността в желанието си да се справи с предизвикателствата на прехода. Дискусиите също посочиха важни области в публичните пространства, които спешно се нуждаят от идеологическо и политическо внимание, за да се постигне ефективна промяна. Тези идеи и изводи ще са в основата на бъдещите дискусии и дейности, планирани около еволюцията на града.

Имаме големи надежди за трансформацията на Запорожие. Този диалог създаде основа за смислени промени в нашите публични пространства, като гарантира, че те ще отразяват нашата колективна история и стремежи. Нямам търпение да видя как днешните ни дискусии ще оформят бъдещия градски пейзаж.

— Олга, участничка в семинара

Градът наистина има голяма полза от този тип структурирана и добре подготвена дискусия за историческото ни наследство и периода на прехода. Определено се нуждаем от повече градски обиколки с диалози с участниците, както и да включим повече лидери от местната общност и влиятелни личности. Ако ангажираме по-широк кръг от хора в нашата общност, ще задълбочим колективното си разбиране и оценяване на нашето общо минало, а това е от решаващо значение за развитието ни в бъдеще.